

Dkt. Kevin E. Frederick, Wawaldensian, Hotuba ya 1B, Mizizi ya Uongofu wa Waldo (1172-1207 BK)

© 2024 Kevin Frederick na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Kevin Frederick, anayefundisha historia ya Wawaldensia. Hii ni kipindi cha 1, Mizizi ya Uongofu wa Waldo.

Habari za asubuhi. Jina langu ni Kevin Frederick. Mimi ni mchungaji wa Kanisa la Presbyterian la Waldensia huko Valdese, North Carolina.

Nimehudumia kutaniko hili kwa karibu miaka 10 sasa. Kama sehemu ya jukumu langu na kutaniko hili, nilipokuja hapa, niligundua kwamba kulikuwa na hisia halisi ya hitaji la kuendeleza historia ya watu wa Wawaldensia kwa sababu ya urithi mkubwa ambao kutaniko hili linachota kutoka kwake. Zaidi ya 50% ya washiriki wa kanisa hili ni wa asili ya Wawaldensia.

Kwa mtazamo huo, nimeandaa mahubiri kadhaa kuhusu historia ya Waldo. Tutaanza na Peter Waldo, mwanzilishi wa harakati ya Waldo. Kwa kweli tunamwita Waldo.

Valdez lilikuwa jina lake kwa Kifaransa, na ni mtu aliyechangia katika uundaji wa harakati hii. Lakini kwanza ningependa kuanza kwa kusoma maandiko kutoka Luka 18. Hili ni mojawapo ya maandiko matatu muhimu ambayo Waldo aliyatumia.

Kutoka Luka 18, mtawala mmoja alimuuliza, Mwalimu mwema, nifanye nini ili niurithi uzima wa milele? Yesu akamwambia, kwa nini unaniita mwema? Hakuna aliye mwema ila Mungu peke yake. Unajua amri: Usizini, Usiue, Usiibe, Usishuhudie uongo, Na Waheshimu baba yako na mama yako. Akajibu nimeyashika haya yote tangu ujana wangu.

Yesu aliposikia haya, akamwambia, “Bado kuna kitu kimoja kimepungua: Uza vyote ulivyo navyo, uwagawie maskini fedha zako, nawe utakuwa na hazina mbinguni. Kisha njoo unifuata.”

Lakini aliposikia haya, alihuzunika, kwa maana alikuwa tajiri sana. Yesu akamtazama na kusema jinsi ilivyo vigumu kwa matajiri kuingia katika ufalme wa Mungu. Hakika, ni rahisi zaidi kwa ngamia kupita katika tundu la sindano kuliko kwa tajiri kuingia katika ufalme wa Mungu.

Hili ni neno la Bwana. Shukrani kwa Mungu. Mwalimu mwema, nifanye nini ili nipate kurithi uzima wa milele? Wakristo katika vizazi vingi wamekuwa wakijiuliza swali hilo walipokuwa wakitafakari uhusiano wao na Mungu.

Na mara nyingi sana, jinsi walivyochagua kuishi maisha yao imekuwa tofauti kabisa na jibu ambalo Yesu alimpa kijana tajiri siku hiyo. Kijana tajiri hakuridhika na kutumia tu maagizo ya Biblia ili kutimiza amri za Torati na alikuwa akitafuta maana zaidi katika maisha yake. Kwa kujibu, Yesu alimhimiza kijana tajiri kuuza mali zako na kuwapa maskini pesa hizo, nawe utakuwa na hazina mbinguni.

Kisha njoo unifuata. Si watu wengi katika enzi hii au yoyote wamewahi kufuata maagizo haya kikamilifu. Ni kamili na ya kudai sana kiasi kwamba inahitaji utii kamili.

Hii ni hadithi inayoelezea asili ya harakati iliyoanzishwa na mtu wa karne ya kumi na mbili anayeitwa Waldo, ambaye, alipokabiliwa na agizo la kibiblia, alijitahidi kuishi kulingana na maagizo ya Yesu Kristo. Mfanyabiashara tajiri aliyepata utajiri wake katika biashara ya kibiashara ya Lyon, Ufaransa, mwishoni mwa karne ya kumi na mbili, Waldo, Valdez kwa Kifaransa, pia alikuwa mtu wa kidini aliyejitolea kwa Kanisa Katoliki. Akiwa raia tajiri, kiongozi wa biashara, na Mkristo mcha Mungu, Waldo alikuwa na uhusiano mzuri na kiongozi wa Kanisa la Roma.

Baadhi ya kumbukumbu zinaonyesha kuwa huenda alishiriki katika uongozi wa kawaida katika kanisa la Lyon. Jiji lililokuwa likikua la Lyon lilikuwa jumuiya ya wafanyabiashara wa kitamaduni na waliofanikiwa katika karne ya kumi na mbili Ufaransa. Pia lilikuwa kitovu cha kikanda cha Kanisa la Roma likiwa na askofu wake.

Katika miaka iliyotangulia ubadilishaji wa imani ya Waldo kuishi maisha ya umaskini, Waldo alikuwa amewaagiza viongozi wawili wa kanisa, ambao walikuwa na ujuzi mzuri wa Kilatini, kumtafsiria sehemu za Biblia katika lugha ya kawaida ya eneo hilo ili aweze kusoma na kujifunza maandiko mwenyewe. Ombi kama hilo katika karne ya kumi na mbili halikuwa la kawaida, na kwa sababu ya kutoeleweka kwake, halikuvutia umakini wa uongozi wa Kikatoliki. Kwa hivyo, ombi la Waldo la sehemu za Biblia kutafsiriwa katika lugha ya kawaida lilitangazwa na uongozi wa kanisa na halikuchukuliwa kuwa kinyume cha sheria.

Waldo alisoma maandiko haya yaliyotafsiriwa na kuyajadili na viongozi wa kidini. Kisha akatafsiri maana yake kihalisi kama yalivyotumika katika maisha yake mwenyewe. Ingekuwa si sahihi kwetu kudhani kwamba ingekuwa rahisi zaidi kwa Waldo katika karne ya kumi na mbili kuuza utajiri wake, kutoa mali zote za maskini, na kuishi maisha ya umaskini kuliko ingekuwa kwa mtu katika karne yetu.

Katika karne ya kumi na mbili, hakukuwa na kitu kama wavu wa usalama wa kijamii zaidi ya kutoa sadaka, ilhali leo, mchanganyiko wa huduma za kiserikali na zisizo za faida hutolewa kwa maskini. Ikumbukwe kwamba kwa Waldo kufanya uamuzi alioufanya ilikuwa hatua kubwa ya imani kwa mtu anayeishi katika umri wowote. Nyaraka za kihistoria zisizo na uhakika kuhusu maisha ya Waldo na uongofu wake zinapatikana.

Hata hivyo, baadhi ya mambo yanajitokeza ambayo hutoa marejeleo ya kihistoria. Kumbukumbu za kihistoria zinaonyesha kwamba katika mwaka wa 1172, kulikuwa na ukame mkali ulioathiri Ufaransa na Ujerumani. Hali ya hewa ilisababisha njaa kali, ambayo ilikuwa ngumu sana kwa maskini wa eneo hilo.

Waldo alikuwa amejipatia utajiri wake katika biashara ya biashara na alikuwa mtu tajiri sana. Valdez, Waldo, kati ya Mei 27 na Agosti 1 ya 1072, alitoa doles za kawaida siku tatu kwa wiki za mkate, supu, na nyama kwa yeyote aliyeomba. Mnamo Agosti 15 ya mwaka huo, kwenye Sikukuu ya Kupalizwa Mbinguni, alitawanya pesa kwa maskini mitaani, akisema kwamba hakuna mtu anayeweza kumtumikia Mungu na mali kutoka Mathayo 6. Watazamaji na marafiki waliokuwa wameona tabia ya ajabu ya mfanyabiashara huyu tajiri walianza kuhoji akili yake timamu.

Hata hivyo, inasemekana alihalalisha matendo yake kama kisasi kwa maadui zake, ambao walikuwa wamemtumikisha kwa pesa na kuumba vitu, na pia alisema kwamba alifanya hivi ili kuwafundisha wasikilizaji wake kumtumaini Mungu badala ya utajiri. Marafiki zake na watu wa biashara, akiwemo mkewe mwenyewe, walidhani alikuwa amechanganyikiwa kabisa. Mkewe, ambaye alithamini sana mtindo wake wa maisha na mtindo wake wa maisha, alijaribu kwa bidii kumshawishi abadilishe mawazo yake na kuomba msaada wa marafiki zake wa karibu ili wajadiliane naye.

Lakini Waldo alikuwa ametulia. Hili lilisababisha mgawanyiko mkubwa kati ya Waldo na familia yake, hasa Waldo alipoanza kufanya mipango ya kisheria ya kutenga sehemu kubwa ya utajiri wake na mali yake ili kumtunza mke wake na binti zake wawili. Ili kufuata agizo la kimaandiko la kutoa na kumfuata Kristo, Waldo alijitenga na familia yake mwenyewe, na hivyo akajitenga.

Hawakuweza kuelewa mabadiliko haya ya ghafla katika maisha yake, na bado aliwajali sana. Wito wake wa ufuasi sasa ukawa lengo lake kuu. Katika jamii ambayo kwa kiasi kikubwa haikuwa na ujuzi wa kusoma na kuandika, mapokeo ya mdomo yalichukua jukumu muhimu katika kuhifadhi na kufundisha historia yake.

Ulaya katika karne ya 12 ilikuwa na zaidi ya 90% ya watu wasiojua kusoma na kuandika. Ni matajiri na tabaka la watawala pekee wangeweza kumudu anasa ya elimu. Katika mazingira kama hayo ya kitamaduni, usimulizi wa hadithi, ushairi, na nyimbo ndefu zikawa njia kuu ya kupitisha maarifa na taarifa ndani ya jamii.

Waldo na wafuasi wake waliongeza mkazo juu ya umuhimu wa mawasiliano ya mdomo kwa kutangaza na kufundisha maneno ya Maandiko katika lugha ya watu. Hili lilikuwa mabadiliko makubwa katika Kanisa Katoliki la Roma, ambalo liliamini lugha ya Maandiko inapaswa kupunguzwa kwa Kilatini, lugha inayoeleweka na zaidi ya 1% ya idadi ya watu. Tangazo la Waldo la Neno la Mungu katika lugha ya watu hapo awali lilikuwa maarufu sana na kupokelewa vyema.

Hata hivyo, ufanisi wa huduma ya Waldo ulionekana kuwa tishio na uongozi wa Katoliki wa Kirumi, ambao uliwashutumu wafuasi wa Waldo na utangazaji wao wa hadharani wa Maandiko. Yeye na wafuasi wake, ambao waliitwa Maskini wa Lyons, walitengwa na kanisa mwaka wa 1184. Baadaye, mwaka wa 1215, walihukumiwa kama wazushi.

Mateso ya Maskini wa Lyons yalizidi kupangwa na kanisa, na kufikia karne ya 14, vita vya msalaba vilianzishwa na Wakatoliki wa Kirumi ili kuharibu uzushi na wafuasi wake wote. Katika kipindi hiki cha miaka mia kadhaa, hadithi tatu tofauti zinazozunguka uongofu wa Waldo ziliibuka ndani ya jamii za Waldo ambazo zilibadilisha data halisi inayozunguka njaa iliyoathiri Ufaransa na Ujerumani mnamo 1172. Ukweli ulikuwa umesahaulika kwa kiasi kikubwa kadri muda ulivyopita, na bado hadithi zilizoibuka kote Ulaya Magharibi katika jamii za Waldo zilitafsiri na kuhifadhi kumbukumbu za mwitikio wa Waldo kwa mateso yaliyosababishwa na njaa kwa Maskini wa jiji la Lyons mnamo 1172.

Mwanahistoria na Mwaldo Giorgio Turin, mwandishi wa Waldo, Miaka Mia Nane ya Kwanza, iliyoandikwa mwaka wa 1980, yeye mwenyewe akiwa mchungaji na mwanahistoria wa Waldo, amebainisha hadithi tatu zinazozunguka uongofu wa Waldo. Kama njia ya kuhifadhi na kuwasilisha historia ya watu wa Waldo, ni muhimu kwetu kuzingatia kila moja ya hadithi hizi kwa sababu zinaonyesha kiwango cha uthabiti unaozunguka sehemu kubwa ya asili na historia ya awali ya harakati ya Waldo. Ni muhimu kwa msomaji kuelewa jukumu muhimu ambalo hadithi zilicheza katika uundaji wa historia ya Waldo, kama tutakavyoona katika mahubiri yanayofuata, ambayo yanazungumzia jukumu la kutengeneza hadithi katika kuelewa asili ya harakati ya Waldo.

Usimulizi wa hadithi ulichangia pakubwa katika kuanzisha na kuimarisha utambulisho na azimio la imani ya watu wa Waldo katika nyakati za mateso makubwa. Inashangaza jinsi hadithi hizi zote tatu zinavyosaidia kuimarisha ukweli wa kihistoria ambao umegunduliwa katika karne iliyopita. Hadithi zote tatu hutoa ufahamu kuhusu muktadha wa kitamaduni wa maisha ya Waldo.

Hadithi ya kwanza. Akiwa amesimama kuzungumza na marafiki baada ya misa siku moja, Waldo alimsikia mpiga kinanda akizurura mitaani na kuimba huku akiandamana naye kwenye kinanda chake. Mpiga kinanda huyo aliimba hadithi kuhusu maisha ya Mtakatifu Alexis, mwana tajiri na mnyonge wa familia mashuhuri.

Katika usiku wa harusi yake, akiwa na wimbi la hatia kuhusu utajiri wake na mtindo wake wa maisha wa kifahari, Alexis alifanya uamuzi wa ghafla wa kumwacha bibi harusi wake na kwenda kufanya toba kwa kufanya hija katika Nchi Takatifu. Huko, kutokana na maisha yake ya kujinyima na kuteseka, aliharibika sana hivi kwamba miaka kadhaa baadaye, hakuna mtu aliyemtambua aliporudi nyumbani katika jiji lake

la asili. Alitengwa kama mtu asiye na makazi, aliachwa peke yake kufa chini ya ngazi mjini, na hakuna mtu aliyejua utambulisho wake hadi baada ya kifo chake.

Kama hadithi inavyosema, Waldo alivutiwa sana na wimbo wa mpiga kinanda huyu hivi kwamba alimwalika mpiga kinanda huyo aje nyumbani kwake, kula, na kulala. Aliposikia wimbo huo tena, Waldo alianza kutambua utambulisho wake katika hadithi hiyo na akaanza kufanya mabadiliko yaliyoacha maisha yake ya zamani ya anasa. Katika karne ya 12, wapiga kinanda wasafiri, pia waliitwa troubadours, walikuwa maarufu sana barani Ulaya.

Walipoleta muziki wao na hadithi zao kutoka mji hadi mji, walieneza mawazo mapya na hata tabia mpya za kuzungumza, ambazo ziliwashawishi matajiri na wafanyabiashara. Mojawapo ya mada kuu zilizotolewa katika nyimbo za washairi wa kwanza ilikuwa dhana ya mapenzi ya adabu, ambayo iliinua jukumu la maonyesho ya mapenzi ya kitamaduni ya hadharani ndani ya mahusiano na ndoa. Dhana ya mapenzi ya adabu hatimaye ilikuza kiwango kikubwa cha usawa kati ya wanandoa kuliko ilivyokuwa hapo awali katika jamii hadi wakati huo, lakini pia ilipuuza na kupunguza jukumu la mwanamke mmoja.

Vidokezo vya ngono na tamthilia ndani ya mahusiano ya wanaume na wanawake pia vilikuwa mada ya muziki wa bard. Kwa kuzingatia umaarufu wa waimbaji wa troubadour katika maisha ya Waldo, hadithi hii hakika inaeleweka, lakini haizingatii muktadha wa njaa iliyoathiri jamii wakati wa kuongoka kwake. Hadithi nambari mbili.

Kwa kuwa alikuwa mfanyabiashara tajiri na akiwa amezungukwa na umati wa watu maskini kila siku, Waldo, baada ya muda, alianza kusumbuliwa na dhamiri, na akatafuta ushauri na hekima ya mmoja wa marafiki zake ambaye alihudumia kanisa kama kasisi na mwanatheolojia. Baada ya mazungumzo marefu sana, kasisi alichoka na uchunguzi usiokoma wa Waldo na akapendekeza asome Mathayo 19, mstari wa 21, ambapo Yesu anamwambia mtawala kijana tajiri aende akauze mali zake na aje amfuate. Maneno haya yalikuwa na athari kubwa kwa Waldo kiasi kwamba aliyafuata kwa herufi ya sheria, akiapa kuishi maisha yake kwa amri za Yesu.

Hadithi ya pili inainua uhusiano unaoendelea ambao Waldo alikuwa nao na viongozi wa Kanisa Katoliki huko Lyon. Akiwa mfanyabiashara tajiri, Waldo alikuwa mlinzi wa kanisa na kiongozi wa kawaida, na mazungumzo kama hayo, au hata mfululizo wa mazungumzo na makuhani na viongozi wengine waliowekwa wakfu, huenda yalitokea wakati Waldo akipambana na hisia ya wito maishani mwake. Ndani ya hadithi hii, maandiko yanalenga moja kwa moja kwenye kifungu kile kile kilichokuwa muhimu katika uamuzi wa Waldo wa kubadilisha maisha yake kuwa usemi mkali zaidi wa imani ya Kikristo.

Hata hivyo, inaacha sehemu kubwa ya mwingiliano wa moja kwa moja ambao Waldo alikuwa nao na maskini kati ya Mei na Agosti ya 1172 katika kushughulikia njaa

iliyosababisha mateso mengi kwa watu waliomzunguka. Hadithi ya tatu. Waldo alikuwa amepoteza rafiki wa karibu ambaye alikuwa mfanyabiashara mwenzake huko Lyon.

Rafiki wa Waldo alipigwa na kufa ghafla kwenye karamu ambayo wote wawili walikuwa wakihudhuria. Akiomboleza kifo cha rafiki yake na akifikiria maana ya kifo chake mwenyewe, Waldo alijiuliza, vipi ikiwa kifo kingenipata kwa njia kama hiyo? Je, roho yangu itakuwa tayari kwa safari? Baada ya majuma kadhaa ya kutafuta nafsi, inaripotiwa kwamba alifanya uamuzi wa kujinyima utajiri wake wote na miradi yake ya biashara. Kwa hivyo, Waldo kisha akafanya uamuzi wa kuanza maisha mapya bila kuzungukwa na mitego ya utajiri na mali zake binafsi.

Hapa katika hadithi hii, lengo na motisha ya vifo vya Waldo mwenyewe ndiyo kichocheo kikuu kinachoathiri matendo yake, na kusababisha mgogoro wa imani na utambulisho ambao uliendeshwa na hisia ya kutoepukika kwa hukumu ya kimungu. Chakula tena kiko katika hadithi hii, na kina jukumu muhimu katika uongofu wa Waldo kwa sababu ni karamu inayowaleta Waldo na rafiki yake pamoja wakati huo huo rafiki yao anapokufa. Lakini hadithi inazungumzia mgogoro wa kuwepo na inaacha kutajwa kwa jukumu la maandiko katika kuongoza uongofu wa kiroho wa Waldo.

Kila moja ya hadithi hizi zinazozunguka asili ya hadithi ya uongofu wa Waldo na mwanzo wa harakati ya Waldo zinaonyesha umuhimu wa kusimulia hadithi katika utamaduni ambao zaidi ya 95% haukuwa na elimu. Katika eneo lenye ushawishi lililoanzia kusini mwa Ufaransa hadi rasi ya Italia, kuanzia kaskazini mwa Ujerumani hadi Austria na Bohemia, wahubiri wa Waldo ambao walikuwa wamekariri vitabu vizima vya maandiko walishiriki katika huduma ya kuzunguka, wakisafiri wawili wawili walipokuwa wakitumia kusimulia hadithi kuwasilisha injili. Ingawa hadithi hizi tatu ni tofauti kuhusu uongofu wa Waldo, kila moja inaonyesha hamu ya dhati ya kuelimisha vizazi vilivyofuata kuhusu asili ya imani yao ili kila muumini aelewe mambo tofauti yanayotofautisha tafsiri yao ya Ukristo na Wakatoliki wa Kirumi.

Katika eneo kubwa la kijiografia na kitamaduni la Ulaya, ambapo wafuasi wa harakati hii waliishi katika tamaduni mbalimbali na walizungumza lugha tofauti, haishangazi kwamba kutakuwa na matoleo mengi ya uongofu wa Waldo. Yanapotathminiwa kwa mada zinazofanana, yote yanaelezea uamuzi wa Waldo wa kuacha maisha ya utajiri na anasa, kukumbatia maisha ya umaskini, na kutangaza injili kwa umma. Kila moja ya hadithi hizi tatu inaonyesha uongofu wa kibinafsi kutoka kwa mtindo wa maisha wa kujihudumia na kuelekea maisha mapya ya kukumbatia umaskini, kueneza injili, na kuhudumia mahitaji ya maskini.

Inapochunguzwa dhidi ya ukweli uliojitokeza kuhusu muktadha wa kihistoria wa Lyon mnamo 1172, inawezekana kwamba vipengele vya hadithi hizi zote tatu vinaonyesha kile kilichotokea na kusababisha mabadiliko makubwa katika maisha ya Waldo. Hata

hivyo, iwe yamewasilishwa katika mojawapo ya hadithi zilizotajwa hapo juu au la, mabadiliko haya hutokea baada ya kuchunguza maandiko na kushiriki katika kipindi cha kujichunguza kwa kina . Kutokana na mchakato huu, Waldo alipata uelewa mpya wa uwepo ulio hai na utambuzi wake binafsi wa wito wa Yesu Kristo.

George O'Torn anaonyesha katika uchambuzi wake wa hadithi hizi kwamba kulikuwa na matokeo mawili tofauti sana yaliyotokana na uongofu wa Waldo mwenyewe. Kwanza, injili iliyokuwa imeelezwa katika maisha yake inapaswa kupatikana kwa watu wote, ikiwapa fursa yao ya kujibu. Pili, wito wa ufuasi alipotafsiri maagizo ya kimaandiko kutoka Mathayo 18 kwa ajili yake mwenyewe na wafuasi wake ulimaanisha kujinyima kabisa utajiri na mali na kujielekeza upya kutumia mali na utajiri ili kupunguza mahitaji ya maskini kwani mtu pia anakuwa maskini.

Jibu la Waldo lilionyesha nguvu ya uzima wa ufufuo, ambayo haikuathiri tu maisha yake bali pia iliathiri maisha ya watu wengi waliosikia ujumbe wa injili wenyewe na kuitikia kwa kiapo cha umaskini na nia ya kushiriki katika kutangaza injili hadharani. Katika maisha ya Waldo na ushuhuda wa imani, mwanzo wa ushuhuda wa zamani zaidi na uliopangwa kila mara wa mawazo na desturi za Kikristo zilizorekebishwa ulianzishwa na kuanza kutumika. Licha ya juhudi za pamoja za Kanisa Katoliki la Roma kuharibu ushuhuda huu wa kipekee wa imani ya Kikristo, ungedumu na kushinda hadi mwanzo wa Matengenezo ya Kiprotestanti miaka 350 baadaye.

Inafaa kuzingatia kwamba jina la kwanza Petro, ambalo mara nyingi hujumuishwa wakati wa kumrejelea Waldo, halijaorodheshwa kama sehemu ya jina la Waldo katika hati zozote zilizoanzia maishani mwake. Ni miaka 200 tu baadaye, katika karne ya 14, ndipo jina Petro lilihusishwa kwa mara ya kwanza na Waldo. Wanahistoria wanaamini kwamba wakati wa kilele cha mateso dhidi ya Waldo, ndipo Waldo walipomhusisha na jina Petro, ambaye, kwa njia, alikuwa mwanafunzi wa kwanza na mkuu wa Yesu Kristo.

Kwa kumpa jina hilo Waldo kama njia ya kuhalalisha Waldo na harakati za Waldo, akiwaunganisha na asili ya imani ya Kikristo na kiongozi wake wa kwanza, Mtume Petro, baada ya kupaa kwa Yesu Kristo. Marejeleo haya ya kanisa la kwanza na pendekezo lake la uhusiano wa harakati kupitia urithi wa kitume yakawa chanzo muhimu cha nguvu na usadikisho kwa Waldo walioteswa wakati Kanisa Katoliki la Kirumi na utamaduni uliowazunguka liliwaita wazushi na kutafuta uharibifu wao kamili. Katika kukabiliana na Baraza la Kuhukumu Wazushi na aina nyingine za mateso kutoka kwa Kanisa la Kirumi, Waldo walifarijika kusisitiza uhusiano na asili ya kanisa la Kikristo, ambalo pia liliteswa na mamlaka tawala za wakati wake.

Wazo la urithi wa kitume na asili ya imani ya Waldo linachunguzwa kwa undani zaidi katika mahubiri yenye kichwa katika mfululizo huu, Nje ya Vivuli vya Historia.

Huyu ni Dkt. Kevin Frederick, anayefundisha historia ya Waldo. Hii ni kipindi cha 1, Mizizi ya Uongofu wa Waldo.